

Materials de treball Comissió 2

Economia feminista

Autora: Ariadna Trillas Fonts

Consell Comarcal
del Baix Llobregat

Consell de les
DONES
DEL BAIX LLOBREGAT
Partidaria d'Equitat i Diversitat

Amb el suport de:

Diputació
Barcelona

Generalitat de Catalunya
Institut Català
de les Dones

De què parlem quan parlem d'economia feminista

Per Ariadna Trillas

L'economia feminista planteja una manera diferent de veure l'economia. Però poc o res té a veure amb una economia, diguem-ne, *femenina*. De què s'ocupa, doncs? En essència, vol fer visibles les desigualtats de gènere i les té en compte com un factor clau que explica com funciona l'economia. Però, en la mesura en què s'endinsa en quines són les causes que expliquen aquestes desigualtats, planteja a més una transformació social que ens ha de portar a l'equitat socioeconòmica. No hi ha canvi sense enterrar la divisió sexual del treball, sosté, ni tampoc sense superar les actuals relacions de poder.

Les reivindicacions i les premisses de l'economia feminista han generat dures crítiques a la teoria econòmica neoclàssica i a les polítiques econòmiques lligades al capitalisme neoliberal, actualment dominants. En aquest sentit, són més a prop de l'ideari de les formacions progressistes. Tanmateix, això no significa que hagin coincidit amb els plantejaments de les forces d'esquerra clàssiques. L'economia feminista és una incòmoda pedra a la sabata que recorda que hi ha un espai d'anàlisi i de recerca diferents, i no només respecte de l'economia dita ortodoxa: més enllà del xoc entre el capital i el treball que planteja el marxisme, el qual no qüestionava les normes anomenades patriarcal, l'economia feminista ha posat el focus sobre el conflicte entre el capital i la vida. Suposa, doncs, un capgirament en l'ordre de prioritats socials: no té sentit viure les cures com una càrrega o un problema, addueix, perquè no té sentit ignorar com s'assigna la meitat del treball que li cal a una societat per al seu sosteniment.

No és el mercat, és la vida

Al centre de l'economia feminista hi ha la vida en un sentit ampli, més enllà de les relacions mercantilitzades. Això significa qüestionar la noció mateixa d'economia i recuperar la noció d'*oikos* o la comunitat on se satisfan les necessitats quotidianes, segons la concepció aristotèlica del terme, davant una visió exclusivament economicista on només compta la producció del mercat (Carrasco 2006).

La gran crítica a l'economia ortodoxa és que aquesta s'entesta a estudiar la realitat a partir de la visió d'un subjecte abstracte, el famós *homo economicus* del tot racional i objectiu que pren decisions en funció dels seus interessos, utilitat i benefici. A

aquest subjecte en abstracte se li atribueixen característiques suposadament universals de l'espècie humana. Quan s'estudia el seu model de conducta, no importen la classe social a la qual pertany, ni el seu sexe, ni la seva ètnia, ni si està malalt o sa, ni el context que l'envolta, com si el fet que sigui un ésser humà de sexe masculí de raça blanca amb bona salut i amb ingressos mitjans no condicionés del tot el seu model de conducta i la capacitat de control de les circumstàncies que l'envolten. Per als models dominants de l'anàlisi econòmica, no importa el fet que aquest subjecte fos en el passat una criatura, que va necessitar que la criessin i l'eduquessin, i que algú la vesteixi i li proveeixi d'aliments; ni importa tampoc si té relacions socials o emocionals. No importa res del que passa a l'esfera de la seva vida privada. Com il·lustra amb humor i ironia Katrine Marçal a *Qui li feia el sopar a l'Adam Smith* (2016) el concepte deixa fora a la Margaret Douglas Smith, la pròpia mare del *pare* de la ciència econòmica moderna. L'Adam Smith no es va casar mai i va viure amb la seva mare tota la vida; ella el va cuidar sempre, mentre ell es podia dedicar a teoritzar com funcionava l'economia. L'economia ortodoxa no té en compte que, perquè l'economia de mercat pugui funcionar amb tots aquests subjectes aparentment autònoms, i perquè es mantingui el subministrament de la força laboral (les persones potencialment treballadores), calen activitats imprescindibles, de les quals tradicionalment s'han encarregat les dones dins de les llars, però que no tenen cap reconeixement, visibilitat ni retribució (Julie Nelson, 2004).

Per a l'economia feminista, la vida i les necessitats de les persones són al centre de l'anàlisi, en comptes de ser-ho el mercat. I aquest canvi d'enfocament no vol dir generalitzar el model masculí ampliant-lo a les dones que puguin incrementar la participació al sistema productiu mercantil i al mercat laboral, sinó posar l'accent en la redistribució de les activitats relacionades amb les cures i el sosteniment de la vida.

Dels marges del sistema al *mainstream*

Aquest és un plantejament que durant molts anys s'ha bellugat dins dels marges dels sistema, però que, com demostra la mobilització del passat 8 de març, supera ja amb escreix els moviments d'economia crítica i impregna amples capes de la societat. La Universitat de València acaba de posar en marxa una primera càtedra d'Economia Feminista, mentre a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) s'engega una carrera

d'estudis feministes. Les noves generacions donen, a més, creixent importància a un major equilibri entre l'esfera personal i la professional, segons els sociòlegs.

Igual com passa amb el concepte mateix de feminisme i els diferents corrents que conformen un moviment tan divers, les aspiracions de canvi poden tenir un abast més o menys ample. Alguns dels seus postulats, com acabar amb la bretxa salarial, s'han instal·lat a l'agenda pública. Per a moltes economistes feministes, el repte no s'atura, per important que sigui, en l'economia de les cures i el combat de les desigualtats de gènere o les bretxes salarials. N'hi ha que posen l'accent amb la sostenibilitat mediambiental. I n'hi ha que subratllen la necessitat de no superar els problemes agreujant les desigualtats entre les mateixes dones segons la seva renda o el seu origen. La qüestió de fons, objecte d'intenses discussions, rau en fins a quin punt l'actual model social, econòmic i polític pot ser compatible en últim extrem amb els objectius d'igualtat que es volen defensar.

Moltes feministes han subratllat el perill que el sistema miri d'apropiar-se de l'efervescent moviment a favor de l'apoderament de les dones buidant-lo dels aspectes que puguin ser de natura més contestatària i crítica amb el sistema econòmic vigent, i avisen que el corrent econòmic dominant no casa amb la lluita contra les relacions injustes i desiguals com les que s'estableixen al voltant de la construcció social de rols per a homes i dones. A l'economia feminista no s'està d'acord, òbviament, amb el fet que hi hagi més atur entre les dones que entre els homes, o amb la realitat que existeixin diferències en les remuneracions quan fan la mateixa feina. Tanmateix, les economistes feministes de referència alerten del retrocés que pot suposar quedar-se justament en limitar-se a mesurar realitats estadístiques, que corren el risc d'equiparar el concepte de gènere amb el de sexe (com abordarem més endavant).

Un concepte en evolució

El concepte d'economia feminista va prendre forma com a tal durant la dècada dels setanta... amb un grapat d'antecedents. Fa un segle ja es parlava de bretxes salarials. Als cinquanta, l'economia neoclàssica va abordar la participació de les dones al mercat de treball. Als seixanta, a Europa es va parlar, i molt, del treball domèstic. Les qüestions dites de gènere es van introduir com a concepte transversal a diferents disciplines, i l'economia no en va ser aliena. El 1988 es publica *Si les dones comptessin*, Marilyn Waring, que es considera un text gairebé fundacional de l'economia feminista.

L'expressió va quallar als anys noranta, després de l'anomenada segona onada del feminista, quan a més es va constituir la *International Association for Feminist Economics* (IAFFE) als Estats Units. A partir del 1995, es publica la revista *Feminist Economics*, una fita per al moviment. L'economista feminista Valeria Esquivel ha subratllat el fet que a les conferències anuals de l'IAFFE hi haguessin economistes ortodoxes, heterodoxes i marxistes, amb diferències conceptuals rellevants, com una manera de tenir un lloc de trobada (“és millor que no tenir-lo”, escriu).

Hi ha elements comuns que caben sota el paraigua de l'economia feminista. Vet aquí alguns d'aquests elements: la invisibilitat del treball no remunerat assumit tradicionalment per les dones, a la societat i a les estadístiques econòmiques, i origen del debat sobre el treball domèstic; la discriminació de les dones al mercat laboral i els mecanismes que la determinen; l'anomenada *segregació horitzontal* de gènere (o la concentració de dones a determinades branques d'activitat, normalment menys valorades precisament a partir del moment en què la presència de dones és majoritària); la *segregació vertical* de gènere (existeix una discriminació de les dones a les ocupacions menys prestigiades i pitjor remunerades); o l'impacte de la precarietat en termes d'exclusió social i la manca de protecció social i pobresa (econòmica i també en d'altres aspectes com la pobresa de temps). L'economia feminista també s'ocupa de com les crisis (i la sortida de les crisis) acaba repercutint, habitualment de forma negativa, sobre les dones, o sobre com determinades polítiques pressupostàries i fiscals pot reforçar models que en teoria es volen combatre.

A l'Estat espanyol, l'economia feminista ha tendit a centrar-se, a més de en l'esmentada sostenibilitat de la vida, en l'economia de les cures i tota la problemàtica relacionada amb la conciliació i les conseqüències que se'n deriven de cara a la participació de les dones al mercat laboral, explica Lourdes Beneria.

Però, ¿a què ens referim quan parlem d'economia de les cures?

Redistribuir l'organització de les cures

Quan es parla d'economia de les cures, al·ludim a totes les activitats que serveixen per a la supervivència: cuidar-se un mateix, cuidar d'altres persones, garantir que les cures tinguin lloc en un lloc net on hi hagi provisió d'aliments, qüestions logístiques (supervisió de tasques que realitzen tercers, remunerades, coordinació d'horaris) o

atendre les necessitats de persones dependents per edat o per malaltia o discapacitat. Totes aquestes activitats relacionades amb les cures, *invisibilitzades*, i la manera com s'organitzen socialment tenen implicacions notables per a la vida econòmica de les dones. I el sistema econòmic es beneficia amb un guany extra, perquè no ha de preocupar-se (ni costejar) per la reproducció de la força laboral i la seva preparació i el seu benestar, o garantir que hi hagi sempre persones *ocupables*. D'acord amb l'economia feminista, les responsabilitats relacionades amb les cures estan repartides de manera desequilibrada entre famílies, mercat, entitats socials i l'Estat, doncs recauen sobretot sobre les llars i, en particular, sobre les dones. I més a societats tan *familistes* com la nostra. En la mesura en què cal disposar d'ingressos per recórrer a tercers, normalment dones de renda més baixa i sovint immigrades, per alliberar temps, la manera com les cures estan socialment organitzades agreuja les desigualtats entre les persones (i també entre les dones). Com assenyala Teresa Torns (2008), les dones immigrades conformen una oferta de mà d'obra barata i dòcil que ajuda les dones autòctones amb més expectatives laborals, més estudis i renda suficient per pagar el servei. Les dones d'entre 45 i 59 anys són les que pateixen més la manca d'una organització social de la cura, que requereix d'un nou acord social i una reformulació de l'Estat del Benestar (a més de nous usos del temps).

La resposta de l'economia feminista passar per redistribuir aquesta xarxa de cures en la qual totes les persones han de desenvolupar el paper dels que cuiden o dels que són cuidats, segons el moment (totes les persones som *interdependents*). Cal començar per visibilitat tota aquesta feina no remunerada per al funcionament de l'economia i construir una demanda social de polítiques de cures de caràcter públic, que permetin la tria de les persones sobre com volen organitzar les cures i com volen conciliar la seva vida personal i professional. Implica tot plegat una reorganització de temps i treballs. Les cures no han de tenir ni sexe ni gènere i necessiten ser prestigiades dins de les polítiques públiques.

Economia feminista, economia *ecofeminista* i economia de gènere

L'economia feminista pròpiament dita conviu amb l'anomenada economia de gènere. La primera es preocupa perquè el termòmetre de l'economia i el progrés social no sigui el Producte Interior Brut (PIB) i el seu creixement, en la mesura en què aquest únicament té en compte el valor monetari de la producció. Com sabem, si cuidem la

mare, el PIB es queda pla, però si contractem una persona que se'n cuida, el PIB puja; si un vaixell contamina i encarreguem tasques de descontaminació a una empresa, el PIB puja, però els voluntaris que netegen les platges del *chapapote* mantenen el PIB pla; si una dona s'encarrega de la collita o de les tasques de comercialització o administratives al món rural, pot computar com a esposa del productor i no com a productora, la qual cosa explicaria que hi hagin poques dones entre la població productora...

Per a l'economia feminista, calen indicadors alternatius de benestar i satisfacció de la població, perquè a les llars i a l'esfera no mercantilitzada també es produeixen bens i serveis que no són remunerats o valorats econòmicament, cal incloure en l'anàlisi la dimensió de la vida que no és rendible des d'un punt de vista monetari, té en compte els usos del temps (dins i fora de la llar), l'ajuda de la comunitat o del veïnat, l'activitat de voluntariat, indicadors com l'educació o com s'organitza la cura de la societat. Hi ha economistes que defensen que la igualtat de gèneres afavoreix el creixement, i alhora hi ha economistes feministes que s'interroguen sobre si el creixement i les seves circumstàncies garanteix la igualtat de gènere.

Com escriu Amaia Pérez Orozco a *La subversión feminista de la economía* (2014), el gran repte de l'economia feminista és integrar les esferes del domini públic i del privat en l'àmbit de l'economia i demostrar que estan interrelacionades i són interdependents (segons com es faci sorgeixen diferents corrents, segons busquin un model alternatiu al neoclàssic o només receptes correctives del model dominant). Per a Pérez Orozco, quan es parla d'economia feminista cal que el concepte inclogui tots els processos de aprovisionament social i de sostenibilitat de la vida (i no tan sols aquells que proporciona el mercat, ve a dir: de la criança a les cures, passant per l'educació o per qualsevol tasca domèstica que no necessàriament s'ha de comprar o vendre com a servei). Les relacions de gènere són, d'altra banda, un element no afegit sinó constitutiu, estructural, del sistema socioeconòmic. I en tercer lloc, cal partir de la base que el coneixement és un procés que serveix a objectius polítics, perquè hi ha vocació de transformació. Aquesta triple condició es tradueix en una crítica a la part de dones que aconseguen comprar temps de treball d'altres dones, normalment immigrants o de pocs recursos i que, al seu torn, no poden continuar amb la cadena de subcontractació de tasques. O que poden permetre's costejar guarderies privades, cangurs, menjars preparats o serveis de neteja.

D'acord amb aquest enfocament, quedar-se en aconseguir una major presència sense canviar res més és assumir que la feina de la llar correspon a les dones, però que les que tenen més recursos poden resoldre el problema tot explotant a d'altres dones... allò que Sandra Harding va resumir com "afegeixi dones" i posteriorment Gillian Hewitson al 1999 va afegir-hi "i sacsegi". Així, l'economia feminista anomenada *de la ruptura* alerta que mai no es podrà aconseguir una bona manera de viure per al conjunt de la societat sense desmuntar l'estructura capitalista, la idea mateixa de classes o de salari, tot donant un nou sentit al treball per incloure-hi tot el que es fa a l'esfera privada i que passi a ser una responsabilitat col·lectiva.

L'anomenada economia de gènere, en canvi, té un accent diferent. Defensa que el paradigma econòmic neoclàssic es pot assumir sempre que s'acabin les desigualtats entre homes i dones, i sempre que ambdós accedeixin a l'espai públic en les mateixes condicions. Sosté que les qüestions de gènere sí que es poden tenir en compte dins del models tradicionals, dins del *mainstream*. És una postura pragmàtica que posa en dubte que es pugui canviar el sistema capitalista, al contrari del que addueix l'economia feminista de la ruptura. Valguin com a exemples algunes de les qüestions que s'estudien sota aquest paraigua, i que sovint tenen a veure amb el mercat laboral: si la variable de gènere té un efecte sobre el salari a un sector, o si les dones trien feines pitjor remunerades perquè són més compatibles amb les tasques a la llar, o si decideixen treballar perquè així incrementen la renda familiar. Es batalla, doncs, per no deixar de banda la meitat de la societat fora del sistema econòmic de mercat, que segons les seves regles donarà majors possibilitats a les persones més productives. Aquest corrent aposta per acabar amb el sostre de vidre als càrrecs públics a tots els àmbits. La idea és combinar amb el sistema les activitats no tingudes en compte ifd que tradicionalment han recaigut sobre les dones, i que sovint aquestes continuen assumint, amb més o menys *col·laboració* per part dels seus companys o fins i tot amb més serveis que posés l'Estat per *disminuir la càrrega de les dones*.

Quan parlem de la dimensió del gènere a l'economia o a les polítiques públiques, no s'ha d'identificar gènere amb sexe. Per *gènere* s'entén una construcció social, cultural i lingüística a partir de la qual sobre la base diferència biològica evident, com que les dones poden tenir fills i alletar-los, s'associa com a característiques inherents, naturals una major capacitat per les cures (rentar, cuinar, netejar la casa,

organitzar la vida de la llar...) més que els homes. Segons aquesta construcció social, s'aprenen models de conductes, valors, sentiments, capacitats inconscientment associats com a femenins, que pateixen una valoració negativa o inferior en oposició als associats als masculins. Les implicacions suposen jerarquies, prerrogatives, desigualtat.

De la mateixa manera, d'acord amb la mateixa construcció les Ciències Naturals, amb major presència d'homes, es consideren més difícils i prestigioses si es comparen amb Ciències Socials com la Pedagogia o la Psicologia, amb major presència de dones. En aquest sentit, l'estudi de l'Economia, emmarcada dins del bloc de les disciplines dures, concebuda tradicionalment com a provisió de bens i serveis mitjançant el mercat i que propugna metodologies quantitatives, models *economètrics* o matemàtics, transmeses d'acord als principis del model d'elecció racional, ha estat un món d'esquenes a les dones. L'economia feminista aposta, a més, per metodologies qualitatives a més d'estadístiques, la qual cosa comporta anàlisis més complexos que requereixen major interpretació a partir de dades primàries recollides en treballs de camp. Sovint, el concepte de conciliació es pren com una eina que ajuda a fer front a períodes excepcionals (com quan una persona acaba de tenir una criatura).

Un altre corrent amb component contestatari és també l'*ecofeminista*, que reclama també anar més enllà del PIB com a indicador, en la mesura en què l'actual sistema econòmic se serveix de la natura, de l'explotació dels recursos naturals a acumular guanys i assolir el desenvolupament econòmic. Tanmateix, suposa integrar l'organització de les cures i d'una societat no opressiva als plantejaments ecològics, cosa que els moviments ecologistes no sempre assumeixen, i considera les dones com a impulsores d'una revolució que canviï el motllo de relacions de gènere entre dones i homes, però també amb la natura. Creu que el *patriarcat* situa les dones més a prop de la natura, mentre identifica el gènere masculí amb la raó (i la superioritat sobre la natura), així que les dones estarien en una posició més favorable per acabar amb la dominació patriarcal sobre el planeta.

Tres tradicions de referència

Aquests accents s'entrecreuen amb les tres grans tradicions del feminisme: la liberal (més reformistes o més conservadores, segons els casos), el feminisme marxista i socialista i el feminisme radical, segon la classificació de Luise Toupin (*Qu'est-ce que le féminisme?*, 1997), segons les causes de la subordinació de les dones i les seves

estratègies de canvi. Són només marcs de referència, perquè la sofisticació, l'evolució i els matisos de cada corrent s'ha generat una diversitat de corrents força més àmplia: el corrent radical materialista, el radical de la diferència, el corrent de les feministes socialistes, el del salari per al treball domèstic, el feminisme popular, el feminisme mediambiental, el *Black feminism*, els moviments de dones del Tercer món o els de perspectives lesbianes, entre d'altres.

La tradició liberal, considerada un corrent moderat, parteix de la base que dins de la societat capitalista, molt millorable, les dones estan discriminades des d'un punt de vista social, econòmic i polític, per culpa d'estereotips, mentalitats, prejudicis i valors. Busca la igualtat entre sexes, i parla en termes de desigualtats, més que d'opressió o d'explotació. La discriminació s'expressa al món laboral, educatiu, aparell de justícia, família, sindicats, partits... i aposten per una educació no sexista i per una tasca important de sensibilització.

La tradició marxista, que reviu des dels setantes, és el capitalisme el que explica l'explotació de tots els sexes. L'aparició de la propietat privada i de l'acumulació originària quan sorgeix un nou ordre productiu i social amb la industrialització és el moment on neix l'opressió de les dones. La industrialització va desarmar la unitat domèstica i comunal com a unitat productiva per excel·lència, fa desaparèixer l'economia de subsistència i el lligam de les famílies amb la terra, les dones perden el rol que tenien sobre l'administració de la producció (i va dibuixar una frontera que es manté entre el món productiu i el domèstic. Es trenca amb la producció domèstica com a forma d'organització social del treball i amb les dones com a protagonistes (Silvia Federici, *Calibán y la bruja. Mujeres cuerpo y acumulación originaria*, 2016). Les dones es tornen vulnerables i dependents. La sortida és acabar amb la societat capitalista i reemplaçar-la per la propietat col·lectiva. Però inicialment, els sectors més ortodoxos d'aquest corrent miraven el feminisme com un moviment individualista i burgès.

Pel que fa al feminisme radical, busca l'entitat pròpia anant a les arrels del sistema, més enllà de les tesis liberal o marxista. Concep l'opressió de les dones és transversal a totes les societats, les races i les classes socials. L'origen del problema no serien els prejudicis o les lleis injustes, ni tan sols el sistema econòmic capitalista, sinó el *patriarcat* o la dominació de les dones pels homes, que s'expressa sobretot a la família, però també a tots els àmbits socials, econòmics, polítics o culturals, per reforçar

la cultura masculina dominant. Reconeix que les dones poden arribar a ocupar llocs de responsabilitats, però sempre que desenvolupi un rol masculí i que d'alguna manera participi en la citada cultura dominant.

Conseqüències de l'escassetat de dones economistes

De fet hi ha poques dones conegudes al camp de l'economia, amb excepcions destacades com la de Joan Robinson o la Nobel Elinor Ostrom. Però, mentre sentim parlar sovint de l'escassa presència de dones a les disciplines científiques i tecnològiques, se sol passar de puntetes sobre la pobre presència de les dones al camp econòmic. Segons dades de webs universitàries oficials recopilades per *The Economist*, prop d'un 20% de les economistes *senior* o principals d'Europa són dones. Als EUA, un 15% dels professors titulars d'Economia són dones. I l'impacte és important perquè, sosté, distorsiona el desenvolupament intel·lectual en aquest camp i, de retruc, l'assessorament dominant en matèria de polítiques públiques. Un sondeig del 2014 entre economistes professionals conclouïa que un 63% de dones deien que ingressos als EUA s'haurien de distribuir de manera més equitativa (un 45% dels homes enquestats era d'aquesta opinió). Menys dones pensaven que l'Administració americana era massa gran, o que la regulació era excessiva¹. Segons aquest treball, les dones economistes s'interessen, més que per la macroeconomia, per estudiar els mercats de treball, l'economia de la salut, el benestar social o la interdependència de les persones. I el sol fet que siguin camps de treball dominats per dones els resta valor i prestigi, de la mateixa manera que la progressiva participació de les dones a l'activitat universitària mostra una inquietant relació amb els nivells salarials dels clausres.

El 2013, una enquesta a economistes americanes va trobar que les opinions són diferents en molts temes econòmics: els homes resulten mostrar-se més escèptics sobre la regulació i els salaris mínims elevats, i menys favorables a fomentar la redistribució en comparació amb les dones.

Segons l'American Economics Association, els economistes tenen una important influència sobre la política pública i molts dels debats clau dels propers anys no sembla que estaran dominats per veus femenines. Tant als EUA com al Regne Unit,

¹ The Economist. Especial de Nadal. Desembre del 2017. Consultable a: <https://www.economist.com/news/christmas-specials/21732699-professions-problem-women-could-be-problem-economics-itself-women-and>

l'especialització de les dones en economia està decreixent, després que va tocar sostre a finals dels noranta. Hi ha 3,9 homes per cada dona a EUA i, al Regne Unit, la proporció és de 2,6. La proporció és similar a la de principis dels vuitanta.

A l'Estat, les estadístiques del Instituto de la Mujer assenyalen que la proporció de tesis doctorals en economia aprovades per dones és del 38,69%. És un percentatge similar a les Matemàtiques o les Enginyeries, només per damunt de la informàtica.²

Quantificació del treball domèstic i usos del temps

Les dones dels països de l'OCDE, els més desenvolupats del món, treballen un 5% més que els homes, però dediquen dos cops més temps a la feina no retribuïda. El treball no remunerat és difícil de mesurar, però per a les economistes feministes denuncien que aquest *oblit* del PIB, d'una banda, disminueix l'aportació de les dones a l'economia, i, de l'altra, *cobreix* les responsables d'aquest desequilibri.

L'Observatori Dona, Empresa i Economia i la Cambra de Comerç de Barcelona van elaborar un document fa un parell d'anys per estimar l'impacte que les tasques domèstiques i de cura (àpats, manteniment de la llar, neteja, compres, atenció a persones dependents) si totes aquestes tasques es tinguessin en compte a l'hora de calcular el Producte Interior Brut (PIB). El resultat, amb dades del 2015, va ser un increment de, com a mínim, un 23,4% del PIB català, que passaria de 214.927 milions d'euros a 265.248 milions.

Si aquest treball no retribuït es repartís de forma equitativa entre homes i dones (els primers l'assumeixen en un 33%, mentre que l'aportació de les segones és del doble), les dones podrien percebre un 25% més d'ingressos salarials (2.759 euros l'any). Les dones porten la càrrega a totes les franges d'edat, però el temps diari que les dones dediquen a la família i la llar va disminuint quan el nivell educatiu dels membres de la llar és més elevat. Quan a casa hi viuen criatures de menys de 10 anys, el model de repartiment es repeteix: l'home treballa fora més hores i la dona més hores a casa.

Però si es mira l'evolució del repartiment en el temps, tot i que lenta, és positiva. Veiem ara com és la distribució del temps a Catalunya:

² Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades. Estadísticas. Consultable en <http://www.inmujer.gob.es/MujerCifras/Educacion/AlumnadoUniversitario.htm>

Activitats principals en un dia mitjà. Qui fa què? Catalunya 2011.

	Participació en l'activitat (%)			Durada mitjana (2)		
	homes	dones	diferencial	homes	dones	diferencial
Treball remunerat	38,9	29,6	↓ -9,3	07:51	06:50	↓ - 01:01
Estudis	13,0	12,6	↓ -0,4	05:01	04:41	↓ - 00:20
Cures personals	100,0	100,0	↑ 0,0	11:32	11:34	↑ + 00:02
Llar i família	79,0	91,9	↑ 12,9	02:35	04:14	↑ + 02:21
Treballs voluntaris i reunions	10,4	12,6	↓ 2,3	01:55	01:54	↓ - 00:01
Vida social i diversió	62,1	62,9	↑ 0,8	01:55	01:56	↑ + 00:01
Esports i activitats a l'aire lliure	43,0	37,8	↓ -5,2	02:05	01:47	↓ - 00:18
Aficions i informàtica	36,7	27,1	↓ -9,7	02:02	01:36	↓ - 00:26
Mitjans de comunicació	84,5	82,8	↓ -1,7	02:44	02:30	↓ - 00:14
Trajectes i ús del temps no especificat	86,8	83,5	↓ -3,3	01:32	01:30	↓ - 00:02

Font: OC-BL a partir de l'enquesta d'usos del temps 2010-2011 d'Idescat.

Mentre el 91% de les dones consideren que la cura de la llar i la família és una activitat diària principal, la proporció entre els homes baixa al 79%, i el temps que unes i altres destinen a aquestes activitats és de prop de dues hores més diàries. Les prestacions per paternitat estan augmentant, però alhora baixen, i en major proporció, les de maternitat compartides. I nou de cada deu altes per excedència a la feina per haver de responsabilitzar-se de la cura d'alguna persona a Barcelona (dades provincials, 91,2%) les agafen dones. Fins i tot per sobre de la maternitat, són els treballs d'atenció a familiars els que més acaben marcant la trajectòria laboral limitada de les dones.

Excedències de cura a un familiar (altes)

	2016	2017	variació anual	
			absoluta	relativa
<i>Província de Barcelona</i>				
Dones	4.967	6.101	1.134	22,8%
Homes	376	590	214	56,9%
% dones	93,0%	91,2%		-1,8%
<i>Catalunya</i>				
Dones	6.103	7.441	1.338	21,9%
Homes	477	721	244	51,2%
% dones	92,8%	91,2%		-1,6%

Font: OC-BL a partir de les dades del Ministerio de Empleo y Seguridad Social.

Womenomics

En paral·lel a l'auge de l'economia feminista, des de les institucions de l'establishment (Goldman Sachs, el major banc d'inversió del món, o el Fons Monetari Internacional, FMI) posen l'accent en la necessitat que la dona s'incorpori com a força de treball amb

un objectiu que no casa amb els objectius clàssics de l'economia feminista: fe que el Producte Interior Brut(PIB) augmenti. El nou lema és cercar més dones que ajudin a engreixar el motor de l'economia. Es parla des de fa uns anys del procés womenomics, el qual posa el focus en aspectes quantitius (quantes dones més accedeixen al mercat laboral) i quin impacte té sobre el creixement econòmic. La pròpia Unió Europea ha quantificat l'insuficient accés de les dones a l'economia en 9.000 milions d'euros.

Alerten que les dones canviaran hàbits de consum i treball. A les dones correspon un 65% de les decisions de les compres al món, i en un 80% als EUA, segons The Boston Consulting Group BCG, 2010), que equiparava aquest potencial econòmic a l'Índia i la Xina plegades.

Però, un cop més, té sentit reduir l'economia feminista al reconeixement de la contribució econòmica de les dones? Assistim a una allau de dades que tendeixen a confondre la noció mateixa de gènere, que és relacional, perquè ens diuen com viuen les llars, les dones, els homes, els nens les noies, com viuen i treballen.

Una feminista reconeguda com Nancy Fraser és una de les veus que alerta que “el moviment d'alliberament de les dones s'enreda amb relacions perilloses amb els esforços neoliberals per construir una societat del lliure mercat” i que s'inquieta perquè idees feministes que van formar part d'una visió del món radical s'expressen cada vegada més en termes individuals³.

Els beneficis econòmics són la pastanaga per incentivar allò que no s'ha aconseguit amb consciència social sobre l'equitat social. La incorporació requereix de bons salaris perquè es puguin *externalitzar* les cures. A d'altres dones sense recursos o a una societat menys *familista* millor organitzada per a un problema de tots? El director associat de l'Institute for Public Policy Reserarch (IPPR), Dalia Ben-Galim, ha apuntat que les polítiques de gènere han anat bé per a moltes dones professionals, però també que moltes han quedat enrere. “El gènere encara té un impacte important en les

3 Fraser, Nancy. How feminism became capitalism's handmaiden - and how to reclaim it. The Guardian. Accessible a <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/14/feminism-capitalist-handmaiden-neoliberal>

perspectives de retribució, però la classe, l'educació i l'ocupació *backgrounds* són determinats més importants en el progrés d'una dona i les seves perspectives salarials”⁴.

A la segona onada feminista de la segona meitat del segle XX, el moviment per l'alliberament de dones apuntava a l'hora tant en prefigurar un món en què l'emancipació de gènere anava de la mà d'una solidaritat social i democràcia participativa i, d'altra banda, prometia una nova forma de liberalisme que garantís a les dones i als homes una major capacitat d'elecció, avenços *meritocràtics* i una autonomia individual. I aquesta ambivalència s'ha resolt en favor del segon escenari.

L'estratègia de Shinzo Abe, primer ministre del Japó, fa cinc anys que va començar en una cultura poc preparada per abraçar el canvi. Volia canviar les coses a un país endarrerit a l'índex d'igualtat de gènere del Fòrum Econòmic Mundial (WEF), al lloc 111. Al Japó s'ha ofert efectiu per a petites empreses que fomentin que les dones ocupin llocs executius. S'hi ha aplicat una reforma fiscal per canviar el sistema de deducció fiscal per a l'esposa dependent. En aquest lustre, ha millorat la incorporació de dones de a la força laboral, però bona part són feines a temps parcial que no posen en mans de les dones un paper destacat en la presa de decisions i de lideratge. El discurs d'Abe posa èmfasi en les suposades qualitats que s'associen al lideratge femení: dones que gestionen amb major prudència, millor gestió dels equips humans, el compromís, l'aversion al risc. La mateixa gerent de l'FMI, Christine Lagarde, va verbalitzar que la crisi de Lehman Brothers que va precipitar la major crisi mundial des del crac del 1929 hauria estat “diferent” si s'hagués tractat de Lehman Sisters, en al·lusió a una manera de gestionar: “diferents maneres de prendre riscos, d'enfocar els temes... de barrinar una mica més abans d'arribar a conclusions”, va dir. Com a conseqüència, Lagarde pensa que “hauria d'haver molta més diversitat i un millor compartir de funcions i rols”.

En tot cas, el discurs sobre la necessitat que la dona participi al model econòmic actual l'ha fet seu fins i tot el Fòrum Econòmic de Davos, que elabora un índex de gènere (sis dels 49 països amb rendes més elevades no passaven la barrera de 100 en aquest índex de 149 països, i set dels països amb rendes més baixes estaven per sobre d'aquest llindar de 100). El WEF avisa al seu darrer informe que falten 217 anys perquè al món pugui haver-hi equitat retributiva.

3 IPPR, *Twentieth century feminism failed working class women*, 2013. Accesible a: <https://www.ippr.org/news-and-media/press-releases/twentieth-century-feminism-failed-working-class-women>

10 països amb millor puntuació pel que fa a l'índex de gènere (WEF, 2017)

rank	AVG	score
1. Iceland		0.878
2. Norway		0.830
3. Finland		0.823
4. Rwanda		0.822
5. Sweden		0.816
6. Nicaragua		0.814
7. Slovenia		0.805
8. Ireland		0.794
9. New Zealand		0.791
10. Philippines		0.790

Source: Global Gender Gap Report 2017, World Economic Forum

Països que més han millorat al darrer any, segons el WEF

	rank 2016	rank 2017
Bulgaria	41	18
Canada	35	16
Bolivia	23	17
France	17	11
Spain	29	24
Barbados	28	23
United Kingdom	20	15
Denmark	19	14

Source: Global Gender Gap Report 2017, World Economic Forum

Àmbits on més endarrerida va Espanya: participació econòmica i oportunitats

	rank	2006 score	rank	2017 score
Global Gender Gap score	11	0,732	24	0,746
Economic participation and opportunity	85	0,539	81	0,657
Educational attainment	38	0,994	45	0,998
Health and survival	71	0,973	81	0,973
Political empowerment	5	0,421	22	0,354
rank out of	115		144	

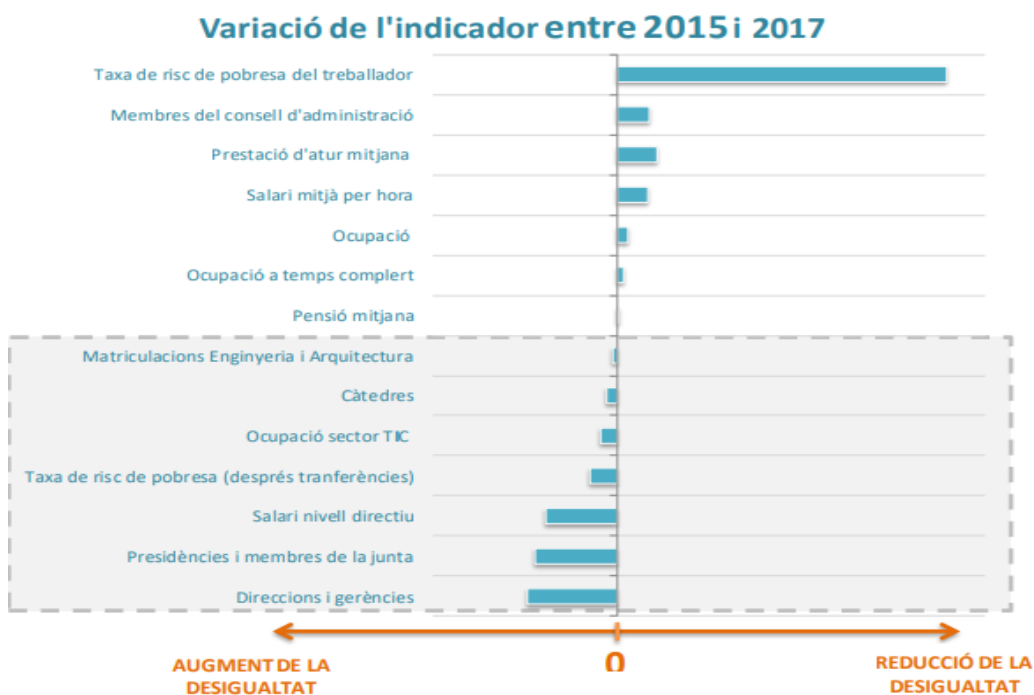
Moda i *feminisme* corporatiu

Amb el rerefons de campanyes contra els abusos sexuals i de poder que mouen el #Metoo des del món del cinema americà, els governs han començat a moure fitxa en abordar, especialment, les diferències salarials entre persones que fan la mateixa feina sota les mateixes condicions. A Islàndia directament és il·legal. Al Canadà i a Suècia, i darrerament a Alemanya i al Regne Unit, s'han fet passes en benefici de la transparència salarial, tot i que els moviments feministes alerten del limitat abast de les mesures, sovint enfocades a empreses grans, o per la manera de mesurar la bretxa salarial, o per si atribueixen a les dones la responsabilitat d'exigir conèixer la retribució dels companys. La moda va plena de lemes a les samarretes que mostren l'orgull de ser a *girl* i d'altres missatges que suposadament enalteixen valors feministes (també per vendre més, o per aconseguir més seguidors a Instagram). Cantants i actrius (*celebrities*) famoses, reeixides, influents, amb poder, s'identifiquen amb el missatge d'apoderament de les dones, la qual cosa pot ajudar a obrir molts ulls, i ajuden a la *mercadotècnia* del concepte. Com més *cool* i més tendència i més a la moda ha passat a ser el feminisme, més sembla allunyar-se de l'economia feminista. No sabem si passarà el que està passant també amb la sostenibilitat mediambiental. Sí que sabem que feminisme va ser la paraula més cercada a la xarxa el 2017. No sabem si hi ha canvi de paradigma.

L'auge del feminisme va de la mà amb una polarització entre les mateixes dones. Sovint trobem notícies sobre quantes dones hi ha dins de l'1% més ric d'un país, o sobre la *infrarrepresentació* entre l'alta direcció de les empreses. Hi ha diferències de criteri sobre fins a quin punt es pot parlar de feminisme, quan som davant de moviments per aconseguir més oportunitats de promoció o més líders empresarials dones. L'equiparació salarial és un objectiu en si mateix, igual com ho és la presència de dones a llocs de poder, al marge de l'impacte que tingui sobre el creixement econòmic. Tanmateix, denunciar desigualtats en ambdós àmbits ningú no dubta que ajuda a fer visible el problema d'insuficient apoderament de les dones.

En el cas de Catalunya, segons l'Indicador d'Igualtat de Gènere, fins i tot estem assistint a una evolució negativa pel que fa a la presència de dones a llocs directius, en la participació a juntes d'institucions, com mostra la comparativa entre 2015 i 2017.

Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya

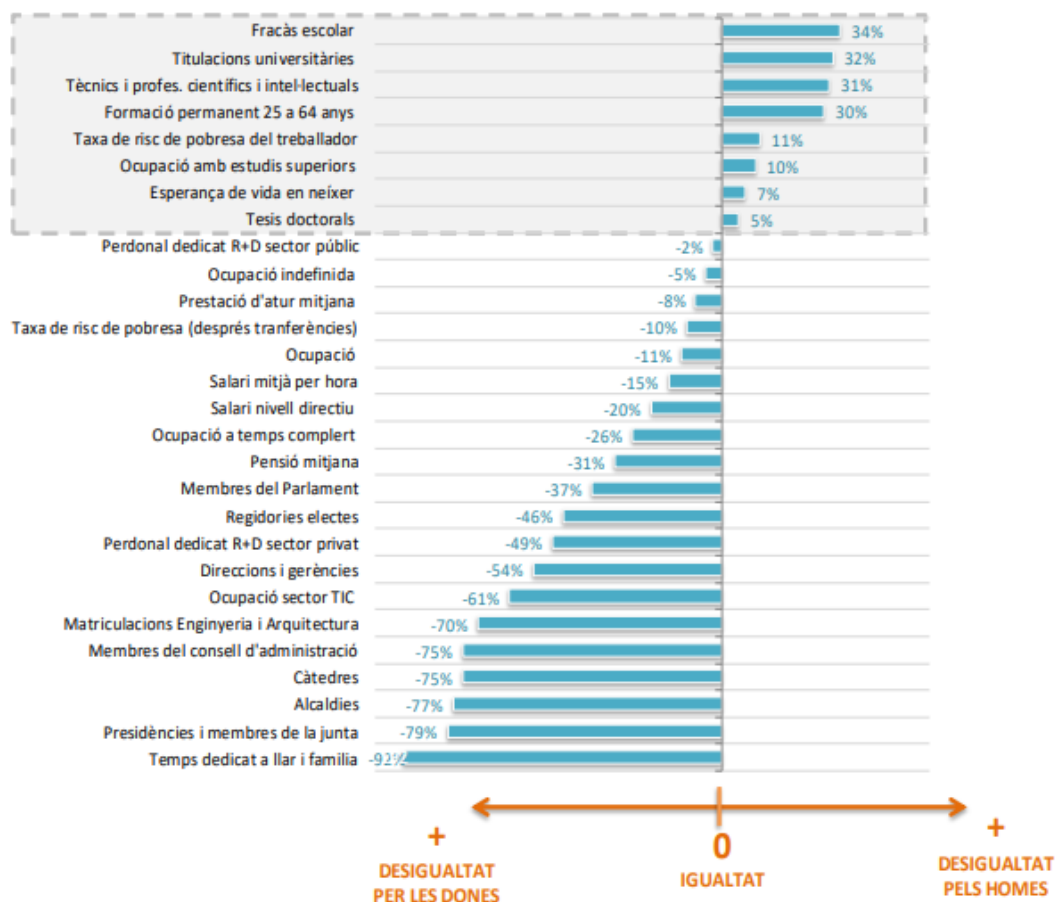
Font: Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya. Informe de resultats 2017. ODEE i Cambra de Comerç de Barcelona.

L'Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya (IIGC) del 2017, que va elaborar el Gabinet d'Estudis de la Cambra de Comerç de Barcelona i l'Observatori Dona, Empresa i Economia, mesura o ho pretén la igualtat entre homes i dones a diferents àmbits socioeconòmics, de benestar i de representació institucional, sobre la base de dades oficials i públiques l'evolució de les quals es pugui mesurar. Aquest *termòmetre* es va reduint, tot i que lleugerament, però cal posar la lupa en els diferents aspectes que analitza.

On hi ha més diferència entre homes i dones és en el temps dedicat a llar i família (la diferència amb els homes arriba al 92% més), en la presència a juntes i participació a consells d'administració (77%) i a la gerència d'empreses (54%), com indica el gràfic corresponent al 2017:

RESULTATS DEL 28 INDICADORS. ANY 2017

(percentatge que representen les dones respecte dels homes, %)

Font: Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya. Informe de resultats 2017. ODEE i Cambra de Comerç de Barcelona.

I això és així malgrat el fet que hi ha cada cop més dones a la categoria de tècnics, professions científiques i intel·lectuals. (31%, quan al 2005 era del 16%). I que en formació es donen avenços,. El fracàs escolar és molt inferior entre les noies- (34% de diferència al seu favor).

Dins del ventall d'àmbits analitzats, destaquen els avenços relatius al mercat de treball: en matèria d'ocupació, la diferència amb els homes s'ha reduït respecte del 2015 i encara més respecte del 2005, però encara és important, d'un 11%.

El salari mitjà, mesurat en euros per cada hora de treball, és un 15% inferior en el cas de les dones (fa dos anys era del 19%).

La prestació d'atur mitjana és un 8% més baixa, quatre punts inferior a la de dos anys. També l'ocupació indefinida és proporcionalment inferior (-5%). I la diferència d'ocupació al sector tecnològic arriba als 61%.

Però on la diferència es manté en majors proporcions és en l'ocupació a temps complet, en relació als homes: la diferència és d'un 26%; és a dir, set de cada deu contractes a temps parcials són de dones, una situació que no ha canviat respecte de la situació de fa dos anys.

La pensió mitjana és un 31% inferior a la dels homes, amb una esperança de vida en néixer un 7% més elevada.

I el risc de pobresa d'una persona que treballi és lleugerament inferior a la dels homes, però la taxa de risc de pobresa de les dones després de les transferències públiques supera la dels homes (20% en comparació amb un 18,2% dels homes).

Fiscalitat i polítiques públiques

Un dels camps de treball on l'economia feminista està incidint més darrerament és en com les polítiques públiques, i en especial la fiscalitat, acaben reforçant la divisió sexual del treball, fins i tot quan teòricament es plantegen com a ajudes per a les dones. María Pazos ha treballat força en aquest tema. Amb conclusions contundents⁵. La possibilitat de fer la declaració conjunta de l'IRPF desanima a les dones a l'hora de cercar feina, perquè a una parella casada li surt més a compte que les dones es dediquin a la llar (i d'aquesta manera s'estalvien pagar per tasques domèstiques, i sense cotitzar). Pazos calcula que l'Administració pot deixar de recaptar uns 3.000 milions d'euros cada any arran de la declaració conjunta. L'equiparació dels permisos de paternitat i maternitat obligatoris i intransferibles (amb el 100% de salari i en períodes no simultanis), una bona xarxa d'escoles infantils (més despesa en educació i escoles bressol) o acabar amb desgravacions i ajuts "a la família" que acaben *desincentivant* la integració laboral de les dones són algunes de les actuacions que es reclamen.

Les crisis i les dones

Paula Rodríguez Modroño i Lina Gálvez (2011) han trobat algunes constants quan s'analitzen les crisis econòmiques des de l'òptica de l'economia feminista en tan

⁵ Veure María Pazos, *Desiguales por ley* (2013).

que aposta per una nova mirada econòmica, per a una manera diferent de produir, intercanviar, consumir, distribuir i cuidar.

La primera, que dels períodes de crisi se'n surt amb una intensificació del treball de les dones (del remunerat i del no remunerat). Per exemple, moltes dones van posar-se a treballar quan els seus companys van perdre la feina al 2008 amb la destrucció massiva de feina a sectors *masculinitzats* com la construcció. Al voltant de les dones pivoten les estratègies familiars de supervivència i les polítiques públiques mitjançant el desmantellament dels serveis públics, que acaben *privatizant* les cures.

En segon lloc, quan hi ha una destrucció massiva de llocs de treball masculins, aquests llocs de treball es recuperen sempre abans que el de les dones, encara que els llocs de treball que es generin ho facin a sectors no tradicionalment masculins com sí que ho era el totxo (com el comerç o l'hoteleria o l'agricultura). Les reformes laborals fan més asimètric el poder negociador entre l'empresariat i la força laboral i minva la qualitat de llocs de treball als sectors feminitzats.

A més hi ha una tercera pauta: de les crisis se surt amb retrocessos en els progressos realitzats en matèria d'igualtat: les polítiques econòmiques d'austeritat fan que les mesures en favor de la igualtat d'oportunitats es mirin com quelcom de prescindible i secundari⁶. L'Alicia Martínez Poza, investigadora de la Fundació Primero de Mayo vinculada a Comissions Obreres, sentència que la lluita contra la desigualtat ha quedat desdibuixada per la crisi⁷. Les oportunitats laborals per a les dones eren inferiors que les que tenien els homes a l'inici de la crisi, el 2008: el nivell d'inactivitat era més alt i el d'ocupació, més baix; l'atur, més elevat, una major proporció de població a la recerca de la primera feina, més aturats de llarga durada, més feines a temps parcial, més contractació temporal, bretxa salarial, menor protecció per atur i pensions més baixes.

Tot i que el Govern espanyol considera superada la crisi (creixem al voltant d'un 3% anual i es crea ocupació des del 2014), l'ocupació que es genera és més inestable i precària: gairebé una quarta part de les treballadores que firmen un contracte ho fan a temps parcial, i diuen que és perquè no han pogut trobar una feina a temps complet

⁶ Rodríguez-Modroño, Paula, Gálvez, Lina, "Una crítica desde la economía feminista a la salida *austericida* de la crisis", *Revista Internacional de Estudios Feministas*, 2016.

⁷ Martínez Poza, Alicia, *Las mujeres jóvenes y la precarización en el ámbito laboral*. Fundación Primero de Mayo (CC OO), 2018.

(41,1% per a les dones i 28% per als homes). Quan es pregunta per les raons, en un 12% dels casos les dones diuen que és per obligacions familiars (1,6% en el cas dels homes)

Plans d'igualtat

En línia amb les tesis de Rodríguez Modroño y Gálvez, les polítiques d'austeritat i les retallades, l'any 2017 el Govern espanyol va aturar els incentius als quals podien optar empreses d'entre 50 i 250 treballadores per adoptar plans d'igualtat de forma voluntària. Els ajuts eren de fins a 10.000 euros. Les fundacions, cooperatives i associacions també hi podien optar. Per la Llei d'Igualtat de l'etapa Zapatero, els plans d'igualtat eren obligatoris per a pimes de menys de 250 persones a la plantilla (1% del total d'empreses a l'Estat), però s'incentivava amb ajuts a les més petites. No s'ha fet un balanç que era obligat per llei al cap de quatre anys per avaluar-ne l'impacte. La inexistència d'un registre de plans d'igualtat. No estan quantificats els casos en què una empresa incompleixi la Llei d'Igualtat o l'obligació de no discriminació que té qualsevol empresa de qualsevol dimensió, segons el treball de recerca de Patricia Nieto, la tesi doctoral de la qual aborda la incidència que ha tingut la llei als convenis col·lectius. Segons els seus càlculs, no arriben al 35% de les obligades compleixen. D'altres estimacions com la de la consultora d'empreses Leialta, la xifra és del 10% (2017).

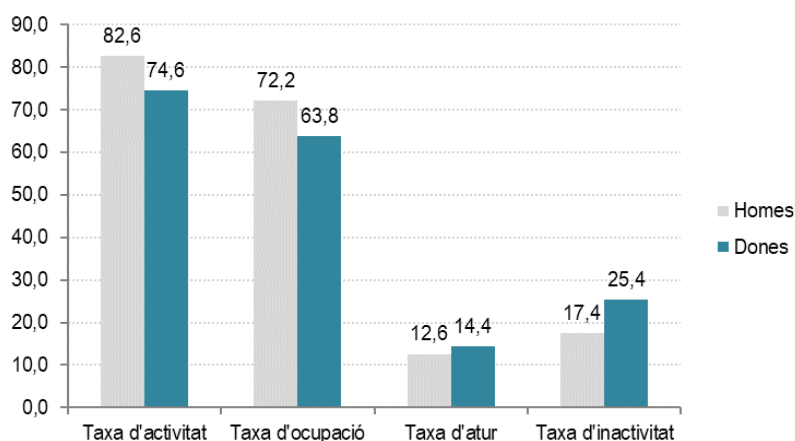
L'any 2015, el Parlament de Catalunya va aprovar (21 de juliol) la primera llei catalana d'igualtat efectiva entre homes i dones, que regula aspectes socials i empresarials. A banda d'aspectes com el reconeixement del dret de les dones al propi cos, als drets reproductius i al desenvolupament de l'orientació sexual, o de la prohibició de difondre continguts sexistes als mitjans i de la venda de joguines sexistes, en l'àmbit empresarial la norma inclou el foment d'iniciatives d'emprenedoria engegades per dones, l'obligació d'establir plans d'igualtat a empreses de més de 250 treballadors, la incorporació de la perspectiva de gènere a les contractacions amb el sector públic, l'impuls a de la conciliació i l'elaboració de "plans actius d'ocupació biennal per incentivar l'ocupació estable i de qualitat de les dones. A més, les empreses hauran d'adoptar "mesures específiques" per "prevenir l'assetjament sexual i per raó de sexe". La norma preveu un règim sancionador i un conveni de col·laboració entre la Fiscalia, el Síndic de Greuges, l'autoritat judicial per tal d'actuar en casos de discriminació, violència i explotació de les dones.

El 2016, el Tribunal Constitucional va tombar la llei catalana d'igualtat efectiva entre homes i dones que havia aprovat el Parlament, perquè considera que vulnera competències de l'Estat. Entre els articles afectats figuren els referits als plans d'igualtat a les empreses, la presència d'homes i dones a la negociació col·lectiva, la introducció de la perspectiva de gènere en els expedients de regulació d'ocupació (ERO), la prevenció de riscos laborals, la figura que assumeixi la responsabilitat sindical d'igualtat o l'assetjament sexual.

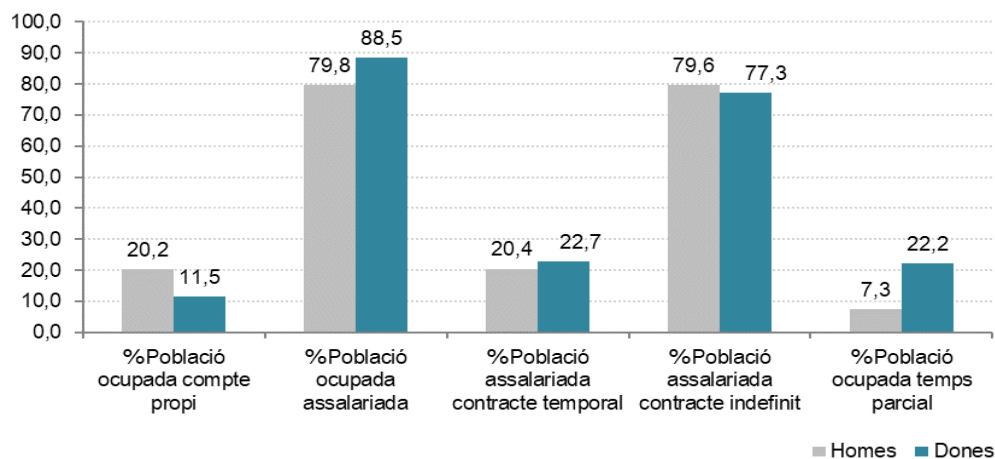
Mercat laboral

La discriminació per gènere tant a l'hora d'accedir al mercat laboral com després, persisteix. La diferència es detecta tant en la població ocupada, la població a l'atur, la tipologia de jornades, de contractes o a la distribució salarial.

Indicadors de població activa. Catalunya (2017)

Principals indicadors de població ocupada. Catalunya (2017)

Font: *Informe dones i mercat de treball*. Consell Comarcal del Baix Llobregat (2018)

Una de les realitats més punyents pel que fa al mercat laboral és la diferència que hi ha entre homes i dones pel que fa al tipus de contractes. “La jornada a temps parcial té nom de dona”, conclou l’*Informe dones i mercat de treball*, del Consell Comarcal del Baix Llobregat difós amb motiu del passat 8 de març. Mentre els contractes per hores ocupen un 7,3% dels homes, els contractes a temps parcial afecten un 22,2% de les dones, i la tendència va a més.

Específicament al Baix Llobregat, el diferencial de contractació persisteix en detriment de les dones (42% del total de contractes el 2017) i un 63% dels contractes d’interinitat registrats corresponen a dones. El problema s’agreuja entre les més joves. Però la temporalitat contractual, que s’incrementa en el cas dels homes, reula en el de les dones.

A més, la major presència de dones amb estudis superiors no s’està traduint en un increment en la presència de dones a les ocupacions de major qualitat: gairebé un terç (31%) de les persones a l’atur havien treballat com a directores i gerents. La proporció és molt superior entre dones a l’atur la feina de les quals havia estat administrativa i/o comptable (83%) o bé relacionada amb la restauració (79%).

L’anomenada *segregació vertical* (menor presència a les ocupacions de més qualitat i remuneració i més a ocupacions elementals) persisteix juntament amb la *segregació horitzontal* (concentració de dones a activitats relacionades amb l’educació, els serveis socials, tasques de la llar i sanitàries). A la comarca, un 78% de persones a l’atur que s’hi havien dedicat són dones. El Consell de Dones del Baix Llobregat ha conclòs, a més, que amb la recuperació la segregació s’ha accentuat.

Ocupacions amb més dones aturades

	%dones	Dones/atur registrat
Ocupacions elementals	60,6%	35,3%
Treballadors restauració, personals i venedors	78,6%	28,7%
Empleats oficina comptables i administratius	83,3%	18,0%
Tècnics i professionals de suport	43,5%	6,4%
Professionals científics i intel·lectuals	59,4%	5,2%
Operadors instal·lacions i màquines, i muntadors	33,4%	3,7%
Artesans, treballadors indústries i construcció	8,4%	1,6%
Directors i gerents	30,9%	0,8%
Treballadors act. agrícoles, ramaderes i pesqueres	16,8%	0,2%
Ocupacions militars	25,0%	0,0%

Font: OC-BL a partir de les dades del Departament d'Empresa i Coneixement.

La feminització de determinades ocupacions, que en paral·lel veuen deteriorades les condicions laborals, és generalitzada. A l'Estat, un estudi en detall de l'evolució dels diferents camps professionals d'acord amb l'Enquesta de Població Activa (EPA) ens permet concloure que després de gairebé una dècada de crisi la proporció de dones s'ha incrementat més: les activitats sanitàries, els serveis socials i l'educació. Tot i això, l'activitat on hi ha més dones treballant és el comerç (17,5%)⁸.

Sous transparents

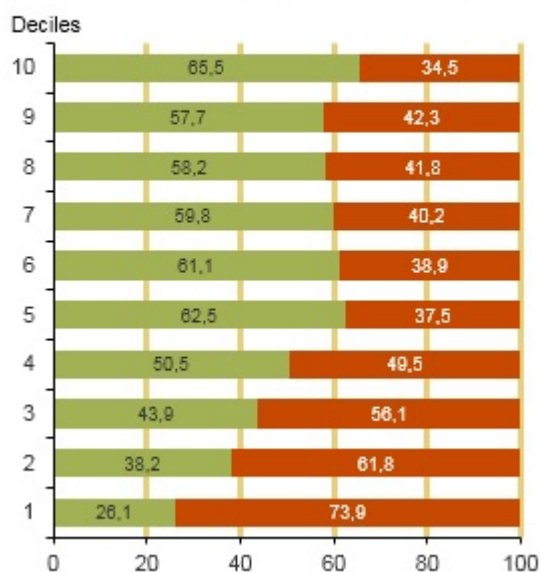
La bretxa salarial existeix a tots els sectors i ocupacions i es fa més gran segons edat, ocupació i rang salarial. Però més enllà de les mitjanes, que concreten una diferència salarial a favor dels homes de 6.568 euros anuals (2015), val la pena fixar-se en les franges de salaris, que il·lustren perfectament com la majoria de salaris baixos els perceben les dones.

Proporció de persones treballadores segons nivells d'ingressos

⁸ "Maestras, enfermeras y vendedoras". *Alternativas Económicas*. Núm. 53, desembre del 2017, pp. 36-37-

Distribucion conjunta de hombres y mujeres. Deciles del salario mensual. 2016

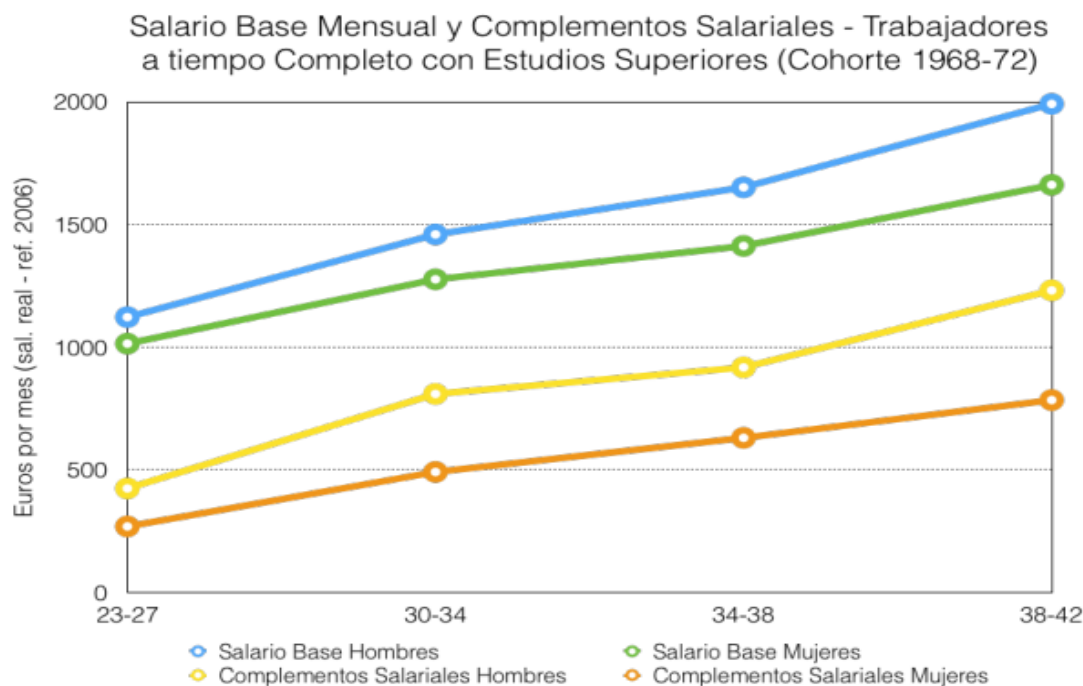
(% asalariados hombres, mujeres en cada decil)

Font: INE.

La bretxa salarial de gènere es van reduint a mesura que les generacions més joves es van incorporant al mercat de treball, però, a partir de la franja d'entre 30 i 34 anys, es torna a incrementar i la diferència es manté. Almenys si es considera les persones que tenen educació superior. La professora Sara de la Rica ha fet un seguiment de la generació nascuda entre els anys 1968 i 1972, centrada en aquest cas en les persones amb estudis superiors a temps complet: la diferència de salaris és del 20% quan va començar la seva trajectòria laboral. La diferència va augmentar amb l'edat. Als 45, arriba al 35%. Per entendre l'explicació, cal distingir entre salari base i complements salarials. Les dones reben un terç menys de variable, i gaudeixen de per menys promocions.⁹

⁹ De la Rica, Sara. "Las brechas de género en el mercado laboral español y su evolución a lo largo del ciclo de vida". *Revista de Ciencias y Humanidades*. Fundación Reamón Areces, núm 16, pp 59-75, enero 2017.

Fuente: Sara de la rica. "Las brechas de género en el mercado laboral español y su evolución a lo largo del ciclo de vida", 2017.

Emprenedores i cooperativistes

Un dels camps on trobem una major distància entre homes i dones és en l'activitat empresarial. Només un terç de l'empresariat i de les persones sòcies de cooperatives són dones, que, per contra, suposen un 89% de tota la població assalariada de Catalunya (tot i representar la meitat de les persones amb una ocupació).

A l'etapa inicial dels projectes, l'informe Global Entrepreneurship Monitor 2016 apunta que les motivacions per engregar una empresa són diferents: és més elevada la proporció d'homes (54%) que hi veu la cerca d'un bon estatus social i econòmic (47% responen d'aquesta manera). En canvi, la proporció de les dones que hi veuen una bona opció professionals és més elevada (68%) que en el cas dels homes (58%).

Les dones més joves (d'entre 18 i 34 anys) registren un a taxa d'emprenedoria superior a la de les dones amb una edat superior (8,2% enfront 5%), però lluny de la TEA (taxa d'activitat emprenedora que té en compte projectes d'entre 0 i 0,35 anys en el mercat, en relació a la població en edat activa). Pel que fa a les iniciatives consolidades, la proporció és del 57% (homes) i del 43% (dones).

Taxa d'emprenedoria, segons sexes

Índex TEA per gènere i edat.2016. Catalunya.

	Homes	Dones
18 a 34 anys	10,9%	8,2%
35 a 64 anys	6,7%	5,1%
Total	7,9%	6,0%

Font: OC-BL a partir de l'informe Global Entrepreneurship Monitor 2016.

Taula resum d'indicadors d'emprenedoria a Catalunya.

		Homes	Dones
Emprenedors en fase inicial	2016	57%	43%
	2015	52%	48%
Emprenedors consolidats	2016	57%	43%
	2015	60%	40%
Abandonaments	2016	69%	31%
	2015	60%	40%
Emprenedors potencials	2016	57%	43%
	2015	47%	53%
TEA	2016	7,9%	6,0%
	2015	6,7%	6,2%

Font: OC-BL a partir de l'informe Global Entrepreneurship Monitor 2016.

L'empenta de l'economia feminista i la influència del seu ideari casa bé amb l'economia social i cooperativa, amb les quals comparteix la determinació de posar les persones per damunt del capital, l'aposta per una organització més participativa i democràtica que, en principi, i almenys sobre el paper afavoreix la conciliació de l'esfera privada i la professional per a homes i dones, així com la no discriminació salarial (sense distinció entre homes i dones).

El sector del cooperativisme centrat a les cures i l'atenció de les persones veu, a més, una oportunitat en els avenços de l'agenda de l'economia feminista, encara que les noves formes d'organització no sempre tenen en compte els temps de les cures. L'atenció a les persones és un dels nínxols de creixement de l'ocupació que tots els informes sobre el magre futur de l'ocupació plantegen davant l'envelliment de la població. Alhora, existeix el risc de mercantilització d'aquest sector, que pot tenir un paper complementari a les tasques de l'administració. Perquè una cosa és l'oportunitat de negoci i l'altra són les condicions d'aquesta aparent oportunitat laboral, si no s'aconsegueixen prestigiar i remunerar adequadament les activitats relacionades amb la criança, les tasques domèstiques, els serveis a la gent gran, a les persones dependents o malaltes o a les criatures.